

Наукові інтереси: історія української літератури кінця XIX – початку XX століття.

Вікторія Приймук
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Поляруш Н. С.

НОВАТОРСЬКЕ ПРОЧИТАННЯ ПОВІСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ОГНЕННЕ КОЛО»

Анотація. У статті з'ясовано історичну основу повісті, новаторство автора в осмисленні подій Другої світової війни, особливості сюжету, композиції, жанрової природи, образної системи.

Ключові слова: повість, війна, композиція, сюжет, жанр.

Annotation. The article examines the historical basis of the novel, the author's innovation in comprehending the events of the Second World War, the peculiarities of the plot, composition, genre nature, and figurative system.

Keywords: story, war, composition, plot, genre.

Іван Багряний (Лозов'ягін Іван Павлович) – український поет, прозаїк, політичний діяч, публіцист. Незадовго до смерті був висунутий на Нобелівську премію з літератури. За романи «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» посмертно у 1992 році отримав Шевченківську премію.

Повість «Огненне коло» – унікальний твір Івана Багряного про трагедію під Бродами 1944 року й про «абсурдність війни для знищеного поневолювачами, розтерзаного між арміями тоталітарних держав українського народу» [Колошук 2010: 89].

«Огненне коло» Івана Багряного вимагає і сьогодні нового прочитання, зокрема осмислення автором війни. Серед праць, присвячених «Огненному колу», варто назвати наукові студії А. Юриняка, І. Пліш, О. Лавер, К. Тюріної,

Н. Блик. Першою найбільш ґрунтовною монографією про творчість Івана Багряного є праця Ю. Войчишин «Іван Багряний: літературно-бібліографічна студія».

За задумом Івана Багряного, «Огненне коло» – заключна частина епопеї «Буйний вітер» про героїчні вчинки української молоді під час Другої світової війни. В основі повісті лежать події, закарбовані в історії під назвою Львівсько-Сандомирська наступальна операція. У липні 1944 року в містечку Броди, що на Львівщині, відбулася одна з найважливіших битв у Другій світовій війні – битва під Бродами. У ній взяли участь бійці дивізії «Галичина». Найбільш трагічним у цій ситуації є той факт, що українці воювали проти українців: «Галичина» входила до складу німецької армії, яка була ворогом СРСР. У результаті боїв під Бродами загинуло та пропало без вісти близько 30 тисяч солдатів та офіцерів німецької армії. Воїни дивізії «Галичина», молоді хлопці без досвіду, мужньо боролися до останнього. «Або здобути, або вдома не бути!» – стало основним гаслом дивізійників.

Битву під Бродами Іван Багряний змальовує з погляду головного героя – дивізійника Петра. Оксана Лавер підкреслює, що сюжет твору – це кадри воєнних дій і кадри про життя військовиків до фронту. Картин геройських боїв мало, але багато виразних фрагментів, що відображають потворність і безглуздя війни [Лавер 2015: 51].

За жанром «Огненне коло» – це епічна повість, з екстенсивним сюжетом, який розгортається у причинно-наслідковій послідовності і супроводжується постійними випробуваннями для головних персонажів. Події розвиваються швидко, напружено, динамічно – автор ефектно зображує незламних героїв у надзвичайних ситуаціях [1]. «Огненне коло» містить елементи пригодницької повісті. «Пригодницький сюжет – це багато динаміки, розкиданої в різні епізоди різних частин твору, це багато декларативних монологів і закулісних розмов, голосних переможних реляцій і секретних планів, мрії та

розчарування», – стверджує Олеся Перетята у статті «Типологічні особливості пригодницької повісті як своєрідної жанрової форми» [Перетята 2016: 94]. Хочемо зазначити, що деякі особливості, зазначені у цитуванні, можемо помітити у досліджуваній повісті (динамічний сюжет, де події розгортаються з надзвичайною швидкістю, постійна зміна локацій та персонажів, велика кількість монологів).

Як відомо, у соціально-психологічній повісті змальовано життя персонажів у серії епізодів на тлі суспільних подій і пояснює їхню поведінку в соціальному контексті. Аналізуючи це визначення, можемо висновкувати, що «Огненне коло» містить елементи соціально-психологічної повісті, а саме зображення життя українських вояк в умовах суспільних подій – війни.

Отже, узагальнюючи, можемо доповнити класичне визначення жанру й таким чином запропонувати своє: «Огненне коло» – історична соціально-психологічна повість, яка містить пригодницькі елементи.

Твір складається з 22 розділів. Має підзаголовок «Повість про трагедію під Бродами» та два епіграфи. Перший – цитата з Біблії: *«Ніхто більшої любові не має над ту, як хто власне життя покладе за друзів своїх. Новий Заповіт, Євангелія від св. Іоанна, г. 15. 13»*, другий – рядки зі стрілецької пісні: *«Хлопці ж бо то хлопці, як соколи!..»*.

Слова першого епіграфу ніби натякають на те, як буде розгортатися повість, що чекає на читача на сторінках книги: хаос, божевілля, смерть, самопожертва заради близьких людей.

За епіграф автор взято слова Левка Лепкого, одного з перших організаторів товариства Українських Січових Стрільців. К. Тюріна зазначає: «Відомо, що Л. Лепкий увів знамениту стрілецьку шапку-мазепинку, був автором стрілецького прапора, створив так звану «зубчатку на комір» та відзнаки на рукавах, які з 1918 року прийняла Українська Галицька Армія. Він пройшов фронтами Першої

світової війни, а після Лютневої революції 1917 року захищав державність України. Внаслідок цього народилася лірика, зокрема бойові і маршові пісні, які підтримували воїнів у їхніх тяжких походах» [Тюріна, Блик 2016: 214]. Піснею «Ой видно село» Іван Багряний пов'язав моменти Другої світової війни з історією створення УСС.

Ідеєю повісті є осуд німецького фашизму та радянського тоталітаризму, розповідь про українців, які до останнього стоятимуть за свій народ та свою землю, утвердження ідеї гуманізму та відповідальності за свою справу. Ідея національного порятунку, виходу із зачарованого кола руйнації та самознищення, в яке потрапив український народ внаслідок багатовікової бездержавності, є провідною у повісті. Іван Багряний прагнув передати невимовно важку трагедію визвольної боротьби українського народу проти фашистських окупантів, яка з часом перейшла у громадське протистояння.

Автор «Огненного кола» звертається до таких проблем: війна та мир, добро і зло, героїзм та боягузтво, життя і смерть, ненависть і любов, честь і достоїнство, дружба і самопожертва. Для реалізації поставлених проблем автор вдало моделює образний світ твору. З цього приводу А. Юриняк стверджує, що у повісті описане потрійне коло: вогненне коло-перстень, яке оточило дивізію під Бродами, коло безвихіддя національної України, її боротьби, та універсальне коло трагедії світу, на змалювання якого Багряний відвів аж 10 сторінок [Юриняк 1954: 67].

У першому розділі вогненне коло – це зоровий образ, який символізує приреченість, неминучість смерті, страх, в останніх розділах – це символ людського гніву, розпачу, жалю за сотнями тисяч полеглих воїнів. Словосполучення «вогненне коло» в тексті стає ключовим, цей образ проходить червоною ниткою через весь твір. У заголовку «Огненне коло» письменник акумулює ідейний зміст твору [Лавер 2015: 51].

Дослідник додає, що окрім потрійного образу кола в повісті наявна потрійна «трагедійна символіка» «з виразним налетом містики» – Ата з немовлям у сні Петра, закривавлена фігура Богоматері з немовлям, вбита Ата в радянському танку. «Немає сумніву, що ця трагедійна символіка має функцію ще більше посилити образ нашої національної трагедії. Автор спеціально наголошує момент несвідомого самознищення, висуває його на перший плян» [Юриняк 1954: 67].

На думку дослідників, один із найпотужніших образів-символів твору є закривавлений постамент Божої Матері. Контраст сніжно-білої фігури та червоної крові символізує смерть мирних людей, які шукали порятунку.

Спалена сільська церква – образ, який був доданий у повість, щоб підкреслити те, що радянську владу не зупиняло нічого. Як відомо, в СРСР боролися з вірою, забороняли її. Як зазначає завідувачка кафедри історії Києво-Могилянської академії Наталя Шліхта: «Ця дивна влада... Їй мало було знищити Церкву інституційно, вони ще й хотіли знищити віру. Для них це було принципово важливо. ... Треба знищити віру в Бога, тому що мають вірити не в Бога, а в Сталіна, Леніна, радянську конституцію і т. д.» [7].

Важливим елементом системи символів повісті є сні головного героя. З їх допомогою автор посилює рівень напруги, натякає, що далі станеться щось трагічне, жахливе.

Образ Ати – символ безглуздості війни. Петро згадує дівчину протягом всього твору, але зустрічається з нею лише раз – тоді, коли хлопець ненароком убив її, захищаючись від танку, водієм якого була саме вона.

Панцерфавст – символ боротьби, незламності духу. Головний герой не хоче розлучатися з цією зброєю, тому що бачить у ній щось більше, ніж шмат заліза.

Отже, повість «Огненне коло» Івана Багряного є одним із кращих творів української літератури ХХ століття, в якому автор подає реальні картини Другої світової війни,

зокрема трагічну битву під Бродами, у якій загинула чимала кількість людей. Твір вважали суперечливим, критикували, він не набув широкого розголосу, але теми, порушені Іваном Багряним у повісті, залишаються актуальними навіть через 70 років: зараз Україна переживає надзвичайно важкий період російсько-української війни. Гинуть і воїни, і мирне населення, серед якого жінки, діти, люди поважного віку. Українські землі бажають стерти з лиця Землі, загнати в «огненне коло», але українці, навчені гірким досвідом, частково описаним у повісті, не здаються.

Література

1. Жанрові особливості повісті Івана Багряного «Огненне коло». Бібліотека української літератури УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=1344> (дата звернення: 25.03.2023).

2. Колошук Н. Іван Багряний : домінанти творчості та проблеми вивчення. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 102 с.

3. Лавер О. Власні назви як засіб легітимізації історичних подій у художньому творі (на матеріалі повісті Івана Багряного «Огненне коло»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2015. № 20. С. 50–54.

4. Перетятя О. Типологічні особливості пригодницької повісті як своєрідної жанрової форми. *Наука і світ в мовному просторі* : Зб. наук. пр. II Республік. конф., м. Макіївка, 23 листоп. 2016 р. Макіївка, 2016. С. 92–97.

5. Тюріна К., Блик Н. «Огненне коло» Івана Багряного : тематичний рівень повісті. *Крок у науку* : Зб. ст. I Всеукр. наук. шкіль. конф., м. Дніпро, 11 груд. 2016 р. Дніпро, 2016. С. 213–217.

6. Юриняк А. Коли письменникові перешкоджає публіцист. *Київ*. 1954, № 2. С. 66–75.

7. Як в СРСР воювали (і мирилися) із Церквою.
ZAXID.NET. URL :
https://zaxid.net/yak_v_srsr_voyuvali_i_mirilisya_iz_tserkvoyu_n1518272 (дата звернення : 20.03.2023).

Приймук Вікторія Олександрівна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 035.01 Філологія. Українська мова та література). *Наукові інтереси*: історія української літератури XIX – XX століття.

Алла Захарчук

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Поляруш Н. С.

СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

Анотація. Наше дослідження є спробою окреслити місце і роль творчої спадщини Івана Чендея в українській літературі XX століття, продемонструвати особливості його манери, визначити основні тематичні групи прози письменника.

Ключові слова: закарпатська проза, Іван Чендей, мала проза, прототип, творчий доробок.

Annotation. Our research is an attempt to outline the place and role of the creative heritage of Ivan Chendey in Ukrainian literature, to demonstrate the peculiarities of his manner, to identify the main thematic groups of his prose works.

Keywords: transcarpathian prose, Ivan Chendey, small prose, prototype, creative work.

Іван Чендей – видатний український письменник, фольклорист, журналіст, кіносценарист, перекладач, лауреат Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка, один із найбільш яскравих прозаїків української літератури